

KRZYSZTOF SIWEK

<http://orcid.org/0000-0002-6259-1673>

Instytut Historyczny, Uniwersytet Wrocławski

LIBERALNY INTERNACJONALIZM STANÓW ZJEDNOCZONYCH A PROBLEM GÓRNEGO ŚLĄSKA W LATACH 1918–1919

Abstrakt: Po zakończeniu I wojny światowej w 1918 r., w czasie paryskiej konferencji pokojowej, Stany Zjednoczone, dążąc do ustanowienia w Europie trwałego pokoju, zaangażowały się w uregulowanie europejskich kwestii terytorialnych. Uznawano je bowiem za problem o powszechnym, ponadnarodowym wymiarze. Kwestia Górnego Śląska, dzieląca wówczas Polskę i Niemcy, oceniana była przez administrację amerykańską z perspektywy liberalnego internacjonalizmu, zakładającego budowę ponadnarodowej wspólnoty politycznej i gospodarczej.

Słowa kluczowe: XX w., Górny Śląsk, Stany Zjednoczone, liberalny internacjonalizm, Europa, paryska konferencja pokojowa, Polska, Niemcy.

Abstract: After the end of the First World War in 1918, and with the start of the Paris Peace Conference, the United States, to establish permanent peace in Europe, became involved in settlement of European territorial questions, recognised in universalist, transnational terms. The problem of Upper Silesia, a disputed region between restored Poland and defeated Germany, was estimated by the US administration from a liberal internationalist perspective, which assumed to develop a supranational political and economic community.

Keywords: twentieth century, Upper Silesia, United States, liberal internationalism, Europe, Paris Peace Conference, Poland, Germany.

Utrwalone w historiografii przekonanie o niezaangażowaniu Stanów Zjednoczonych w europejskie konflikty terytorialne w XX w. pozwalało dotąd wykluczyć ten rzekomo „izolacjonistyczny” czynnik amerykański z dyskursu o problemie Górnego Śląska po I wojnie światowej. Według Kay’a Lundgreen-Nielsena, w okresie przygotowań do konferencji pokojowej w Paryżu problemy terytorialne Europy generalnie nie interesowały

Stanów Zjednoczonych¹. Również F. Gregory Campbell, badający międzynarodowy wymiar sporu o Górny Śląsk, podkreślał jedynie amerykańską nieingerencję w jego rozwiązanie oraz konsekwentną odmowę wnikania się Waszyngtonu w polityczne zobowiązania wobec Europy². Podobną optykę dostrzec można również w polskich opracowaniach autorstwa Bogusława Winida, Jacka Wędrowskiego³, a wcześniej również Jana Przewłockiego⁴. Sprowadza się ona do założenia, że polityką USA, zmierzającą do ustabilizowania politycznego i gospodarczego Europy, kierowała przede wszystkim praktyczna potrzeba zapewnienia spłaty amerykańskich pożyczek, co sprzyjało z kolei interesom politycznym Niemiec w sporze z Polską o region górnośląski. Jednocześnie niepowodzenie amerykańskiego projektu przebudowy Europy w duchu liberalno-demokratycznym przypisywano nierealistycznemu idealizmowi prezydenta Thomasa Woodrowa Wilsona, pomijając pragmatyczny wymiar jego polityki. W myśl tej narracji, sporne terytoria europejskie po 1918 r. pozostały przedmiotem tradycyjnego układu państw kontynentalnych, który skutecznie opierał się amerykańskim koncepcjom liberalnym. Niestety, w obliczu tej popularnej, choć bardzo dyskusyjnej tezy o „wycofaniu się” Stanów Zjednoczonych z polityki europejskiej, złożony polityczny stosunek tego kraju do środkowoeuropejskich problemów terytorialnych w latach 1918–1919 pozostał zagadkowy i niewytłumaczalny. Tymczasem liberalizm polityczny i gospodarczy USA jedynie z pozoru pozostawał oderwany od kontekstu terytorialnego i zagadnienia suwerenności narodowej.

Ten złudny obraz „niezaangażowania” USA w kwestię Górnego Śląska wynika z iluzji politycznej neutralności amerykańskiego liberalnego internacjonalizmu, który zakładał racjonalizację stosunków międzynarodowych na podstawie gospodarczej, zniesienie barier dla handlu międzynarodowego oraz powszechne prawo narodów do samostanowienia. W opinii Wilsona możliwy był „wyłącznie pokój oparty na zasadzie równości [narodów] i ich wspólnego udziału we wspólnej korzyści” poprzez

¹ K. Lundgreen-Nielsen, *The Polish Problem at the Paris Peace Conference. A Study of the Policies of the Great Powers and the Poles, 1918–1919*, Odense 1979, s. 90; idem, *Aspects of American Policy towards Poland at the Paris Peace Conference and the Role of Isaiah Bowman*, w: *The Reconstruction of Poland, 1914–1923*, red. P. Łatawski, New York 1992, s. 98.

² F.G. Campbell, *The Struggle for Upper Silesia, 1919–1922*, „The Journal of Modern History” 42, 1970, 3, s. 364.

³ B.W. Winid, *W cieniu Kapitolu. Dyplomacja polska wobec Stanów Zjednoczonych Ameryki, 1919–1939*, Warszawa 1991; J. Wędrowski, *Stany Zjednoczone wobec konfliktów na wschodzie Europy, 1917–1922. Wybrane problemy*, Warszawa 2017.

⁴ J. Przewłocki, *Stosunek mocarstw zachodnioeuropejskich do problemów Górnego Śląska w latach 1918–1939*, Warszawa 1978.

respektowanie przez państwa suwerennej woli społecznej, „gwarantującej wszystkim ludziom nienaruszalne bezpieczeństwo życia, kultu, rozwoju społecznego i przemysłowego”⁵. Koncepcja internacjonalizacji samostanowienia sprowadzała się do idei „pokoju bez zwycięstwa” w oparciu o założenie, że „prawo powinno opierać się na wspólnej władzy narodów”. Owa „wspólnota pokoju”, osadzona na potrzebach gospodarczych i humanitarnej formule samorządu w ramach systemu demokratycznego, stanowiła, według Wilsona, powszechną „zasadę ludzkości”. Z tego powodu, zwłaszcza po wspólnych dla Europy doświadczeniach niszczycielskiej wojny, wymienione kryteria liberalne miały wyłonić pokojową i demokratyczną wspólnotę międzynarodową, zbliżoną do modelu Stanów Zjednoczonych i obdarzoną wyłączną polityczną suwerennością. Zgodnie z opinią Waltera Lippmanna, wpływowego doradcy Wilsona, chodziło o stworzenie „zorganizowanej wspólnoty państw oddanych demokracji wewnątrz i ponad [narodowymi] granicami”⁶. To specyficzne zredukowanie potrzeb ludzkich do indywidualnej wolności, wartości materialnych i kalkulacji gospodarczej pozwalało Amerykanom na ignorowanie złożonych motywacji kierujących wolą narodów w odniesieniu do granic i terytoriów. Założona suwerenność „wspólnoty narodów” implikowała odebranie prawa do suwerenności państwom narodowym. Zamierzone przez Wilsona światowe „imperium dobroczynności” było bowiem niewątpliwie zakamuflowaną próbą rozciągnięcia wpływów politycznych USA w Europie, która wiązała się z szerokim prawem do interwencji. Dlatego też Europa „bezpieczna dla demokracji” mogła powstać tylko na wspólnocie „prawdziwie wolnych i samorządnych ludów”, które zarazem „przedkładały interes ludzkości ponad swój własny”⁷. Trzeba przyznać, że sama racjonalna wymowa liberalizmu z jego formułą

⁵ „Only a peace between equals can last. Only a peace the very principle of which is equality and a common participation in a common benefit [–] and that henceforth inviolable security of life, of worship, and of industrial and social development should be guaranteed to all peoples who have lived hitherto under the power of governments devoted to a faith and purpose hostile to their own”, T.W. Wilson, *Address to the Senate of the United States. „A World League for Peace”*, 22 I 1917, The American Presidency Project, <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-the-senate-the-united-states-world-league-for-peace> (dostęp: 1 VI 2022).

⁶ „An organized community of states committed to democracy within and across borders”, W. Lippmann, cyt. za: T. Throntveit, *Power without Victory. Woodrow Wilson and the American Internationalist Experiment*, Chicago 2017, s. 241.

⁷ T.W. Wilson, *Address to a Joint Session of Congress Requesting a Declaration of War Against Germany*, 2 IV 1917, The American Presidency Project, <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-joint-session-congress-requesting-declaration-war-against-germany> (dostęp: 1 VI 2022).

„człowieka ekonomicznego”, funkcjonującego w oparciu o kryterium zysku i prawa indywidualne, rzutowała na uniwersalistyczny wektor amerykańskiej polityki zagranicznej. Jednak to przede wszystkim ponadnarodowy charakter koncepcji liberalnych determinował specyficzny stosunek Stanów Zjednoczonych do europejskich problemów terytorialnych, który stał w opozycji do modelu suwerenności państwa opartego na „samolubnej” jednorodności narodowej. Z tego powodu właśnie liberalny internacjonalizm powinien stanowić przedmiot badań nad źródłami polityki USA w kwestii górnośląskiej.

Podjmując zatem nowe studia nad stosunkiem Stanów Zjednoczonych do kwestii Górnego Śląska, trzeba zadać pytanie o wpływ liberalnego internacjonalizmu Wilsona na amerykańskie koncepcje polityczno-gospodarcze obejmujące ten sporny region. Na tle projektu europejskiej „wspólnoty pokoju” konieczne jest wskazanie ideowych, pragmatycznych i gospodarczych źródeł amerykańskiej oceny polsko-niemieckiego konfliktu o Górny Śląsk. Wyjaśnienia wymaga tutaj związek liberalnej perspektywy amerykańskiej, skoncentrowanej na ekonomicznym znaczeniu Górnego Śląska dla Europy, z podważeniem terytorialnej suwerenności państw rywalizujących o kontrolę nad tym terytorium. Ważne jest również pytanie, w jakim stopniu liberalny internacjonalizm administracji Wilsona doprowadził do umiędzynarodowienia kwestii górnośląskiej, utrudniając jej rozwiązanie podczas paryskiej konferencji pokojowej. W tym miejscu pojawia się potrzeba naświetlenia ambiwalentnej postawy dyplomacji USA do żądań granicznych Niemiec i Polski. Spojrzenie na problem Górnego Śląska z ponadnarodowej perspektywy amerykańskiej pozwoli nie tylko ukazać iluzoryczność „niezaangażowania” USA wobec tej kwestii, ale może również wyjaśnić skomplikowane polityczne losy tego regionu między Polską i Niemcami w pierwszej połowie XX w.

W pierwszej kolejności należy zatem przypomnieć, że w ocenie prezydenta Wilsona ustanowienie niepodważalnego porządku terytorialnego na pograniczu polsko-niemieckim oraz na całym obszarze Europy Środkowej i Wschodniej stanowiło jeden z fundamentów trwałego, europejskiego pokoju⁸. Moralny wymiar liberalnej „krucjaty” Wilsona, zorientowanej na wprowadzenie pokoju w Europie, korespondował z jego pragmatyzmem politycznym, zakładającym „uczynienie świata bezpiecznym dla demokracji”, a jednocześnie otwartym dla wolnego handlu. Dodajmy, że prezydent USA nie był bynajmniej jedynym wyrazicielem

⁸ P. Wandycz, *The United States and Poland*, Cambridge, Mass. 1980, s. 120–122; N. Pease, *Poland, the United States and the Stabilization of Europe, 1919–1933*, New York 1986, s. 3–9.

liberalnego internacjonalizmu. Niezależnie bowiem od oczywistych interesów gospodarczych, spojrzenie USA na rolę Górnego Śląska wywodziło się z liberalnej tradycji amerykańskiej, reprezentowanej między innymi przez Lippmanna, jednego z głównych ideowych twórców wizji ponadnarodowej Europy. Wyrażał on zdecydowaną wrogość wobec „doktryny nieograniczonej suwerenności narodowej”, którą przypisywał w pierwszej kolejności Niemcom, a następnie odrodzonym państwom Europy Środkowej i Wschodniej⁹. W jego przekonaniu tradycyjne rozumienie praw indywidualnych i suwerenności było przeszkodą dla utworzenia „federacji światowej”, która musiała zostać poprzedzona przemianą zbiorowej świadomości w myśl zasady, że narody „nie mogą być wolne, jeśli nie współpracują”. Koncepcja Lippmanna przekładała się z kolei na ocenę europejskich sporów terytorialnych przez pryzmat idei ponadnarodowych i uniwersalistycznych. Wraz z innym liberalnym komentatorem, Herbertem Crolym, już w 1917 r. postulował on „internacjonalizację szlaków handlowych i głównych obszarów strategicznych” w ramach zakładanej „konfederacji” narodów wyzwolonych spod dominacji Niemiec, Rosji i Austro-Węgier. Liberalny idealizm korespondował tutaj z pragmatycznym planem budowy korzystnych dla USA zagranicznych rynków gospodarczych¹⁰.

Punktem wyjścia dla polityki Stanów Zjednoczonych wobec Górnego Śląska było podporządkowanie polsko-niemieckich kwestii terytorialnych idei trwałego wygaszenia konfliktów w Europie, wyrażonej w programie czternastu punktów Wilsona w styczniu 1918 r. Podkreślmy, że został on sformułowany przez prezydenta USA w oparciu o amerykańską tradycję polityczną, zawierającą się w przekonaniu o uniwersalnym prawie do „życia, wolności i poszukiwania szczęścia”, co przekładało się na postulaty demokratyzacji i liberalizacji handlu, zmierzające ostatecznie do budowy „nowej psychologii międzynarodowej”¹¹. W ujęciu Wilsona miała ona polegać na „zorganizowaniu przyjaźni świata”, opartej na ekonomicznej racjonalizacji „wspólnoty narodów” i zakładającej powszechność ludzkich dążeń w sferze wolności, sprawiedliwości i dobrobytu, które miały determinować powojenny ład polityczny i terytorialny w Europie¹². Dla osiągnięcia tego rezultatu kluczowe znaczenie miała swoista „reintegracja” polityczno-gospodarcza Europy poprzez

⁹ T. Throntveit, op. cit., s. 239–240.

¹⁰ W.A. Williams, *The Tragedy of American Diplomacy*, New York 2009, s. 95–96.

¹¹ T. Throntveit, op. cit., s. 48–71; L. Wolff, *Woodrow Wilson and the Reimagining of Eastern Europe*, Stanford 2020, s. 145.

¹² L. Ambrosius, *Woodrow Wilson and American Internationalism*, New York 2017, s. 34–42.

osiągnięcie stanu politycznej koegzystencji między przyszłymi „zdemokratyzowanymi” Niemcami i Rosją z jednej strony, a ambicjami narodowymi państw środkowo-wschodnioeuropejskich z drugiej¹³. Niebagatelną rolę odgrywało tutaj położenie Europy Środkowej jako obszaru rywalizacji między rewolucyjnym radykalizmem płynącym z bolszewickiej Rosji a regionalnymi nacjonalizmami, które Stany Zjednoczone uważały za, analogiczne do bolszewizmu, zagrożenie dla oczekiwanego „politycznego zrozumienia” między narodami. Pogląd Wilsona, zaznaczony jeszcze w koncepcji „pokoju bez zwycięstwa” z 1917 r., zakładał tym samym uniwersalistyczne przeobrażenie Europy w duchu liberalnego internacjonalizmu¹⁴. Ów uniwersalizm wilsonowski wiązał się z przekonaniem, że równoległe dążenia Polaków, Niemców, Czechów oraz innych narodów tej części kontynentu do „nienaruszalnego bezpieczeństwa życia, pracy, przemysłowego i społecznego rozwoju” były im wspólne, dlatego też stanowiły podstawę „przyszłego pokoju i uporządkowanego życia świata”¹⁵. Ponieważ tym wspólnym dla narodów środkowoeuropejskich doświadczeniem wojny, masowych zniszczeń, głodu i niedostatku towarzyszył rozpad „sztucznych imperiów”, Wilson oczekiwał, że właśnie „wyzwolona” Europa Środkowa stanie się swoistym polem doświadczalnym „naturalnego” procesu „powszechnej i stopniowej emancypacji ludzkości”, w oparciu o swobodę handlu i pomoc gospodarczą, która miała rozszerzyć wpływy politycznego liberalizmu¹⁶.

Tymczasem w warunkach środkowoeuropejskich, wszelkie „egoistyczne” racje i prawa terytorialne jakiegokolwiek narodu, a zwłaszcza „państwa niedojrzałego i niedoświadczonego”, za jakie Wilson uważał Polskę, stały w sprzeczności z jego wyobrażeniem sprawiedliwej wspólnoty narodów¹⁷. Podkreślana przez Amerykanów zasada samostanowienia narodowego prowadzić miała nie tyle do spełnienia ambicji terytorialnych narodów Europy Środkowej, co do ich neutralizacji, nadając równoległe międzynarodowe znaczenie kwestii spornych granic i regionów przemysłowych, jak Górny Śląsk. Ten internacjonalistyczny kurs Wilsona

¹³ J. Wędrowski, *Wizje i realia. USA a Europa środkowowschodnia 1919–1923*, Warszawa 1990, s. 165–167.

¹⁴ Zob. szerzej: L. Ambrosius, op. cit., s. 47–56.

¹⁵ T.W. Wilson, cyt. za: J. Wędrowski, *Stany Zjednoczone wobec konfliktów*, s. 38–41.

¹⁶ Stanowisko Wilsona podzielał jego doradca Edward M. House, twierdząc, że pod koniec wojny uniwersalistycznej polityce Stanów Zjednoczonych służyło ogólne pragnienie pokoju jako „wszechobecne uczucie zwykłych ludzi całego świata”, umożliwiające powszechną demokratyzację, powstrzymanie rewolucji komunistycznej, nacjonalizmów i „autokracji”, a także „zrzucenie [dawnych] nawyków społeczeństwa i jednostek” w imię ochrony „praw ludzi” zamiast „praw rządów”, ibidem, s. 62, 78.

¹⁷ Por. szerzej: L. Wolff, op. cit., s. 173–176.

dostrzec można w jego propozycji przedstawionej Romanowi Dmowskiemu we wrześniu 1918 r., zapowiadającej „zabezpieczenie” Polski przez Ligę Narodów oraz utworzenie w Gdańsku wolnego miasta, wraz z „neutralizacją” dolnego biegu Wisły¹⁸. Nierozstrzygnięta wciąż wojna z Niemcami skłaniała Waszyngton do tym większej ostrożności w kwestii określenia przynależności Górnego Śląska¹⁹. Amerykanie odrzucali jednak forsowaną przez stronę polską koncepcję zabezpieczenia granic strategicznych, uważając, że stabilność Polski oraz jej pokojowe stosunki z sąsiedami zapewnić może ogólna federalizacja i demokratyzacja narodów środkowoeuropejskich. Tym samym problem Górnego Śląska pozostawał w związku z projektowanym przez Wilsona nowym łaodem w Europie.

Amerykański stosunek do kwestii polskich granic, a w konsekwencji również do problemu Górnego Śląska, kształtowany był zatem przez ponadnarodowy wektor polityki USA, zwłaszcza w odniesieniu do Europy Środkowej. To właśnie z tego powodu obiecująca zapowiedź Wilsona z 8 stycznia 1918 r. o odbudowaniu państwa polskiego z ziem „bezsprzecznie polskich” zawierała bardzo mglistą wizję jego kształtu, tworząc zarazem warunki do zredukowania terytorialnej suwerenności Polski²⁰. Dodajmy, że niepodległa Polska w określonych granicach nie była wówczas dla Waszyngtonu ultymatywnym warunkiem pokoju w Europie, który opierać się miał na zasadach zbiorowego bezpieczeństwa „wspólnoty narodów”, zamiast równowagi suwerennych państw, stanowiącej o porządku politycznym kontynentu w XIX stuleciu²¹. Wilson zapowiadał bowiem odrodzenie niezdefiniowanej terytorialnie państwowości polskiej pod wpływem zespołu doradców *The Inquiry*²², który otwarcie doradzał mu „włączenie Polski, jako państwa federalnego, do demokratycznej Rosji” lub autonomię dla Polaków w ramach monarchii austro-węgierskiej²³.

¹⁸ K. Lundgreen-Nielsen, *Aspects of American Policy*, s. 97.

¹⁹ P. Wandycz, op. cit., s. 122–124.

²⁰ Na temat wpływu propozycji *The Inquiry* na trzynasty punkt orędzia Wilsona dotyczący Polski zob. K. Lundgreen-Nielsen, *The Polish Problem*, s. 83–84.

²¹ Zob. P. Wandycz, op. cit., s. 118–119.

²² Powołany przez prezydenta Wilsona we wrześniu 1917 r. zespół ekspertów pod kierunkiem House’a, składający się z około 150 naukowców i specjalistów z dziedziny historii, geografii, prawa, ekonomii czy filozofii, miał przygotować materiały na potrzeby negocjacji pokojowych. W skład zespołu wchodził m.in. Archibald Cary Coolidge, Walter Lippmann oraz Isaiah Bowman. Grupa członków *The Inquiry* została później włączona do Amerykańskiej Komisji Negocjowania Pokoju.

²³ Por. R.J. Kerner, *Memorandum on the Political Effect of the Austrian, Russian and Buffer State Solutions of the Polish Question*, 25 II 1918, The National Archives and Records Administration (dalej: NARA), RG 256, Records of the American Commission to Negotiate Peace, M1107, Rolka 17; L. Wolff, op. cit., s. 124.

Z kolei w memorandum Departamentu Stanu z 20 maja 1918 r. można przeczytać o Polsce ograniczonej zaledwie do kształtu dawnego Królestwa Kongresowego²⁴. Oznaczałoby to brak przynależności do Polski ziem zarówno na wschodzie, jak i do Śląska, Wielkopolski i Pomorza.

Znamienne, że powyższy zarys terytorialny Polski, zapożyczony z wypowiedzi Borysa Bachmietiewa (Boris Bahmet'ev)²⁵, rosyjskiego ambasadora w USA, znalazł się w sierpniowej depeszy Departamentu Stanu do amerykańskich poselstw w Hadze i w Bernie, jako „ustalenie granic Polski zgodne ze stanowiskiem tego rządu [USA]”²⁶. Postawa administracji Wilsona, będąca pochodną wizji liberalizacji powojennej Europy, stała tutaj w oczywistej sprzeczności z polskimi, niemieckimi czy czeskimi ambicjami terytorialnymi, grożąc spadkiem zaufania narodów środkowoeuropejskich do Stanów Zjednoczonych²⁷. Dlatego, w odpowiedzi na niepokój przedstawiciele Komitetu Narodowego Polskiego, spowodowany tym stanowiskiem, Pleasant Alexander Stovall, poseł USA w Bernie, doradził sekretarzowi stanu „rewizję lub wycofanie tej instrukcji”, która mogła przynieść „poważne i szkodliwe następstwa” dla wizerunku Ameryki w tej części Europy²⁸. Sytuacja ta mogła bowiem zostać propagandowo wykorzystana przez Niemcy. Sekretarz stanu Robert Lansing uważał jednak wstępne wytyczenie granic Polski za „konieczność praktyczną”, wymuszoną amerykańskimi operacjami humanitarnymi w tym regionie, co rzekomo „w pełni rozumiał [Ignacy Jan] Paderewski”²⁹. Zdaniem Lansinga, określenie kształtu terytorialnego Polski „nie miało aspektu politycznego”, ale czysto administracyjny, ponieważ jesienią 1918 r. ziemie polskie, będące wciąż pod niemiecką okupacją, nie posiadały określonej przynależności państwowej³⁰.

Obecnie wiadomo jednak, że zredukowany kształt przyszłego terytorium Polski wpływał nie tyle z amerykańskich potrzeb logistycznych, co

²⁴ Memorandum, Department of State, 20 V 1918, NARA, RG 59, Central Decimal File, 1910–1929, M 1197, Rolka 10.

²⁵ Ambasador mianowany przez rząd Aleksandra Kiereńskiego (Aleksandr Keren-skij) także po przejęciu władzy przez bolszewików w Rosji konsekwentnie sprzeciwiał się ustalaniu polskiej granicy wschodniej w okresie obrad konferencji paryskiej, wpływając tym samym na odroczenie stanowiska amerykańskiego w tej sprawie aż do kwietnia 1923 r.; B.W. Winid, op. cit., s. 36, 72.

²⁶ Department of State to John W. Garrett, American Minister, Haga, 6 VIII 1918, NARA, RG 59, Central Decimal File, 1910–1929, M 1197, Rolka 10.

²⁷ J. Wędrowski, *Stany Zjednoczone wobec konfliktów*, s. 41.

²⁸ P.A. Stovall to R. Lansing, 27 IX 1918, NARA, RG 59, Central Decimal File, 1910–1929, M 1197, Rolka 10.

²⁹ R. Lansing to P.A. Stovall, 3 X 1918, ibidem.

³⁰ Ibidem.

z koncepcji ustanowienia jednolitych, opartych na „faktach”, zasad egzystencji politycznej wszystkich narodów Europy Środkowej³¹. W opinii zespołu The Inquiry, wykazującego taką naukową racjonalność, Polska nie mogła otrzymać ziem zamieszkałych przez większość niemiecką, mającą identyczne prawo do samostanowienia, bez zapewnienia tej ludności „demokratycznych podstaw”³². Polityczna orientacja rządu polskiego była zatem dla Amerykanów mniej istotna niż jego reprezentatywność i autorytet wśród ludności na danym terytorium³³. W odniesieniu do polsko-niemieckiego pogranicza Wilson rozumiał zasadę samostanowienia narodowego w kategoriach powszechnych praw ludzkich, a nie etnicznego czy językowego determinizmu³⁴. W tej sytuacji przyłączenie Górnego Śląska do Polski mogło nastąpić wyłącznie pod warunkiem „ściśłego zabezpieczenia praw mniejszości niemieckiej i żydowskiej w tym regionie oraz w całym kraju”³⁵. Była to jednoznaczna zapowiedź ustanowienia na konferencji pokojowej międzynarodowej gwarancji dla mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych w nowych państwach Europy Środkowej. Zgodnie z amerykańską wykładnią o nadrzędności „praw ludzkich” ponad prawem państw, ani Polska, ani Niemcy nie mogły pozwolić sobie na samowolne rozstrzygnięcie kwestii granic i statusu Górnego Śląska.

Przybycie delegacji amerykańskiej do Paryża i rozpoczęcie obrad konferencji pokojowej w styczniu 1919 r. w pełni ujawniło złożone stanowisko Wilsona oraz jego naukowych doradców w kwestiach terytorialnych dotyczących Polski i Niemiec. Jeszcze przed zakończeniem wojny prezydent wyrażał przekonanie, że Stany Zjednoczone, chcąc osiągnąć „powszechny pokój liberalny”, powinny unikać zobowiązań w sprawach terytorialnych, dlatego nie chciał mieć „nic do czynienia z lokalnymi rozstrzygnięciami” i „kwestiami terytorialnymi”³⁶. Stąd wynikał kolejny nieprecyzyjny szkic granic przyszłego państwa polskiego, nakreślony pod koniec grudnia 1918 r. przez Amerykańską Komisję Negocjowania Pokoju, który mówił o dawnej Kongresówce, nieokreślonych „okręgach”

³¹ K. Lundgreen-Nielsen, *The Polish Problem*, s. 82.

³² *The Present Situation The War Aims and Peace Terms it Suggests*, 28 I 1918, NARA, RG 256, M1107, Rolka 43.

³³ Stosunek Wilsona do legalności władzy polskiej w grudniu 1918 r. wypływał z jednej strony z pewnej nieufności do Komitetu Narodowego Polskiego pod kierownictwem Romana Dmowskiego, uznawanego za antysemitę i sojusznika Francji, z drugiej zaś z obawy, że Józef Piłsudski „nie reprezentuje swojego narodu”, K. Lundgreen-Nielsen, *Aspects of American Policy*, s. 98.

³⁴ T. Throntveit, op. cit., s. 248–252.

³⁵ „Rigid protection must be afforded the minorities of Germans and Jews living there”, L. Wolff, op. cit., s. 169–170.

³⁶ J. Wędrowski, *Stany Zjednoczone wobec konfliktów*, s. 40.

rosyjskich i austriackich, jak również o „terytorium odstąpionym przez Niemcy”³⁷. Zwraça uwagę fakt, że w tym amerykańskim projekcie traktatu pokojowego nie wymieniono Górnego Śląska, natomiast wyróżniono niezdefiniowane jeszcze terytoria, które zamierzano odłączyć od Niemiec na mocy decyzji mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych. Z kolei bardziej precyzyjny raport *The Inquiry*, sporządzony wkrótce po kapitulacji Niemiec, rekomendował przyznanie Polsce całego Górnego Śląska, bez względu na granice narodowościowe³⁸. Jednak sprzeczność powyższych propozycji amerykańskich jest złudna. Liberalny internacjonalizm Wilsona nie zakładał bowiem oddzielania narodów liniami etnicznymi, lecz asymilację różnych narodowości w nowych demokratycznych państwach Europy Środkowej i Wschodniej, w oparciu o model amerykański³⁹.

Należy dodać, że w tym samym czasie dyplomacja francuska zakomunikowała delegacji USA, że cały Górny Śląsk powinien być przekazany Polsce z uwagi na jego polski charakter narodowy, „a nie na zasadzie restytucji”⁴⁰. Warto zatem odnotować zgodność tego francuskiego stanowiska z propozycją zasiadającego w delegacji USA historyka Roberta H. Lorda, wypracowaną już w Paryżu w lutym 1919 r., w ramach konsultacji amerykańsko-brytyjskich, w której rekomendowano przekazanie Polsce całego Górnego Śląska, aż po linię Odry⁴¹. Równolegle Śląsk Cieszyński wraz z miastem Cieszyn miał przypaść Czechosłowacji, bez względu na polskie argumenty narodowościowe. Dodajmy, że powyższej propozycji amerykańskiej towarzyszyło milczące stanowisko USA w sprawie zbrojnego zajęcia Śląska Cieszyńskiego przez Czechosłowację w styczniu 1919 r.⁴²

³⁷ *The Technical Advisers to the Commission to Negotiate Peace to the Secretary of State, Skeleton Draft of the Peace Treaty*, Paryż, 30 XII 1918, w: *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States* (dalej: FRUS), wyd. J.V. Fuller, Washington 1942: *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 1: *Policies and Proposals of the United States and the Allies*, s. 300, <http://digioll.library.wisc.edu/FRUS/Browse.html> (dostęp: 6 XI 2020).

³⁸ P. Wandycz, op. cit., s. 124.

³⁹ L. Ambrosius, op. cit., s. 58–59.

⁴⁰ *Proposed Basis for the Preliminaries of Peace with Germany*, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 1, s. 373. Na temat sporu francusko-brytyjskiego w związku z Górnym Śląskiem por.: J. Przewłocki, op. cit., s. 16–23.

⁴¹ Popierany przez Lorda anglo-amerykański projekt granic Polski obejmował również włączenie Gdańska do Polski przy zachowaniu przez Niemcy kontroli nad linią kolejową między Berlinem i Królewcem, K. Lundgreen-Nielsen, *The Polish Problem*, s. 173–174.

⁴² Premier Paderewski powiadomił w tym czasie House'a o „wielkim niepokoju” polskiej opinii publicznej spowodowanym powoływaniem się władz w Pradze na „zgodę mocarstw Ententy i Stanów Zjednoczonych” na czeską okupację Śląska Cieszyńskiego; *Telegram I. J. Paderewskiego do E. M. House'a w sprawie konfliktu polsko-czeskiego i przyjazdu do Paryża pracowników Biura Prac Kongresowych*, [8 II 1919, Warszawa], w: *Archiwum Polityczne*

Ten złożony stosunek Amerykanów do kwestii terytorialnych utrudniał polskiemu premierowi Ignacemu J. Paderewskiemu uzyskanie akceptacji Wilsona dla postulatów wobec Górnego Śląska i całościowej kwestii granic, której pomyślnie dla Polski rozstrzygnięcie widział wyłącznie w spodziewanej przychylności Stanów Zjednoczonych⁴³. Problemem dla Polski był fakt, że pomimo zbieżności stanowiska USA i Francji w kwestii przynależności Górnego Śląska, podłoże polityki amerykańskiej było całkowicie odmienne od optyki mocarstw europejskich. Propozycja Lorda, dotycząca przyłączenia Górnego Śląska do Polski, nie sprowadzała się do uznania polskich racji narodowościowych, ale była próbą podważenia budowanych przez Francję sojuszy w Europie Środkowej, sprzecznych z amerykańskim projektem Ligi Narodów. W koncepcji Wilsona to właśnie Liga miała służyć nie tylko powstrzymaniu zagrożenia bolszewickiego w Europie Środkowej, ale także wyhamowaniu w tym regionie „antyrewolucyjnego nacjonalizmu”, otwierając drogę do federalizacji polegającej na przełamywaniu barier handlowych oraz „tradycyjnych koncepcji rozwoju gospodarczego”⁴⁴. Dlatego też stanowisko delegacji amerykańskiej w Paryżu nie oznaczało poparcia dla strategicznych czy etnicznych argumentów Dmowskiego w sprawie polskiej granicy zachodniej⁴⁵. W obawie przed „nieładem, chaosem, przemocą i intrygą” po rozpadzie dawnych imperiów Amerykanie oczekiwali nowego, międzynarodowego zabezpieczenia praw „słabych narodów” w strukturze wielonarodowej, ale zarazem demokratycznej. Zgodnie z progresywnym internacjonalizmem Wilsona, spory o Górny Śląsk, Dalmację czy Karyntię miały być rozwiązane narzędziami samostanowienia narodowego, prowadzącymi do rozwoju z założenia równych i liberalnych społeczeństw obywatelskich, żyjących w ponadnarodowej wspólnocie⁴⁶.

Ponadto, w przekonaniu administracji Wilsona, polityczna próżnia w Europie Środkowo-Wschodniej, spowodowana klęską Niemiec, zwiększała zagrożenie ze strony bolszewickiej Rosji, której alternatywny internacjonalizm musiał zostać powstrzymany przez wspólnotę środkowo-europejskich narodów⁴⁷. Trzeba jednak zaznaczyć, że w ocenie Wilsona

Ignacego Paderewskiego, t. 2: 1919–1921, oprac. W. Stankiewicz, A. Piber, Wrocław–Warszawa 1974, s. 38–39.

⁴³ B.W. Winid, op. cit., s. 34–39.

⁴⁴ J. Wędrowski, *Stany Zjednoczone wobec konfliktów*, s. 121.

⁴⁵ Por. szerzej: P. Wandycz, op. cit., s. 133–135.

⁴⁶ L. Ambrosius, op. cit., s. 49–56, 94–102; L. Wolff, op. cit., s. 214–216, 103–104.

⁴⁷ Zagrożenie ze strony władzy bolszewickiej Rosji dostrzegał Wilson nie tylko w jej antydemokratycznym radykalizmie, ale w gotowości do współpracy bolszewików z rządem imperialnych Niemiec, L. Ambrosius, op. cit., s. 100–101.

owa wspólnota miała stanowić nie tylko ochronę przed zewnętrznym zagrożeniem, ale również przed skłonnością wyzwolonych narodów słowiańskich do „barbarzyństwa”. Prezydent obawiał się, że poczucie doznanej ze strony ententy niesprawiedliwości u Polaków lub Czechów może sprzyjać powstaniu regionalnego bloku antyzachodniego, wymierzonego we wszelką myśl „postępową”⁴⁸. Z tego właśnie powodu amerykańska misja obserwacyjna na Śląsku Górnym i Cieszyńskim wymieniała polskie i czeskie żądania terytorialne jako zagrożenia dla pokoju europejskiego w jednym rzędzie z bolszewizmem i widmem głodu⁴⁹.

Narodowościowe podłoże problemu górnośląskiego i cieszyńskiego szybko stało się jednak poważną przeszkodą dla amerykańskiej wizji Europy demokratycznej i integralnej gospodarczo. Jeszcze w listopadzie 1918 r. sekretarz stanu Lansing otrzymał komunikat rządu austriackiego o „ekstremalnie krytycznej sytuacji” w kraju, spowodowanej „zakazem tranzytu niemieckiego węgla z Górnego Śląska”, wydanym przez rząd w Pradze⁵⁰. Ponieważ okoliczności te groziły zamknięciem wielu zakładów pracy i paraliżem państwa, władze austriackie oczekiwały amerykańskiej interwencji umożliwiającej otwarcie granic i dostawy surowców. Zaznaczymy, że względy stabilizacji polityczno-gospodarczej Europy aż do połowy października 1918 r. powstrzymywały administrację Wilsona przed kwestionowaniem integralności terytorialnej monarchii austro-węgierskiej⁵¹. W związku z tym amerykańska misja obserwacyjna pod kierownictwem historyka Archibalda C. Coolidge’a od stycznia 1919 r. z niepokojem donosiła Amerykańskiej Komisji Negocjowania Pokoju o eskalacji regionalnych konfliktów na obszarach nieistniejących już Austro-Węgier oraz ziemiach polskich⁵². Coolidge alarmował Komisję

⁴⁸ Spotkanie Wilsona z delegacją ubranych w ludowe stroje górali ze Spisza i Orawy w kwietniu 1919 r., którzy „mocno śmierzający stadem owiec” przybyli do paryskiego hotelu Crillon, uświadomiło mu abstrakcyjność idei samostanowienia narodowego w konfrontacji z „zacofaniem cywilizacyjnym” narodów Europy Środkowej, L. Wolff, op. cit., s. 154–156, 185–187; por. K. Lundgreen-Nielsen, *The Polish Problem*, s. 401.

⁴⁹ W opinii ekspertów amerykańskich najbardziej stabilnym i przewidywalnym pod względem społeczno-politycznym miastem Śląska był Wrocław, pozostający „lojalny wobec sprawy pruskiej” i „bliski imperialnym ambicjom” niemieckim, R.L. Black, A.H. Stonestreet, *Report on Economic and Political Conditions in Silesia*, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 12: *The Second Dresel Mission to Germany*, s. 52.

⁵⁰ *The Swiss Minister (Sulzer) to the Secretary of State*, Waszyngton, 21 XI 1918, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 2: *Food Relief*, s. 633–634.

⁵¹ L. Wolff, op. cit., s. 87–96.

⁵² *The Secretary of the Commission to Negotiate Peace (Grew) to Professor A. C. Coolidge*, Paryż, 26 XII 1918, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 2: *Austria and Hungary*, s. 218–219.

zwłaszcza w związku ze sporem polsko-czechosłowackim wywołanym, w jego ocenie, „zajęciem przez Polaków spornego terytorium Śląska [Cieszyńskiego]” oraz polskimi obawami przed „czeskim imperializmem”⁵³. Jednocześnie na niemieckim Górnym Śląsku dostrzegał groźne dla przyszłości tego regionu podziały na tle identyfikacji narodowościowej między proniemieckimi górnikami, polską ludnością prowincji oraz ambiwalentną postawą „wielkich właścicieli”. Intencją działań amerykańskich nie było zatem zabezpieczenie partykularnych interesów „słabych narodów”, ale ograniczanie ich nadmiernych aspiracji terytorialnych, które, w mniemaniu obserwatorów z USA, groziły wybuchem konfliktów i rewolucji w całej Europie⁵⁴.

Znamienne, że według przedstawicieli amerykańskiej misji obserwacyjnej w marcu 1919 r. to Polacy stanowili na Górnym Śląsku czynnik destabilizujący pod względem społecznym i politycznym, ponieważ „polscy komuniści, znani jako PPS i polscy nacjonałiści” organizowali największe akcje strajkowe w regionie⁵⁵. W ocenie Coolidge’a te regionalne konflikty pogłębiały „słabość rządu [Józefa] Piłsudskiego” pomimo powszechnego wówczas „lęku przed bolszewizmem”, łączącego wszystkie narody w tej części Europy⁵⁶. W związku z tym, liczył on na utrwalenie się wśród Polaków przekonania, że „nie ma sensu rozmawiać o polityce i granicach, gdy bolszewicy stoją u naszych drzwi”. Z jego perspektywy problem górnośląski wraz z równoległym konfliktem polsko-ukraińskim narażały Polskę i Europę na utratę politycznej wolności i anarchizację. Dlatego, dostrzegając polityczną wagę granic dla narodów środkowoeuropejskich, misja amerykańska wyznaczała nawet tymczasowy przebieg linii granicznych na niektórych spornych terytoriach celem powstrzymania eskalacji konfliktów⁵⁷. W przekonaniu Coolidge’a, niekontrolowana „bałkanizacja” na Górnym Śląsku i na obszarach dawnych

⁵³ Professor A. C. Coolidge to the Commission to Negotiate Peace, Wiedeń, 9 I 1919, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 2: *Austria and Hungary*, s. 227–228.

⁵⁴ L. Wolff, op. cit., s. 97–98.

⁵⁵ R.L. Black, A.H. Stonestreet, *Report on Economic and Political Conditions in Silesia*, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 12, s. 60.

⁵⁶ Coolidge nie ukrywał swojego pesymizmu co do efektywności stworzonego przez Piłsudskiego „socjalistycznego” gabinetu, będącego „przykładem niekompetencji”, dlatego liczył na objęcie steru rządów przez Paderewskiego, który miał szansę zdobyć uznanie oraz pomoc aliantów; Professor A. C. Coolidge to the Commission to Negotiate Peace, Wiedeń, 9 I 1919, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 2: *Austria*, s. 232–233.

⁵⁷ Taka sytuacja miała miejsce m.in. w Karyntii podczas walk między Słoweńcami i Niemcami austriackimi w styczniu 1919 r., gdzie tymczasową linię graniczną wytyczyli pułkownik Sherman Miles i porucznik Leroy King; L. Wolff, op. cit., s. 101.

imperiiów w Europie Środkowej byłaby bowiem największym „źródłem nieszczęścia i niebezpieczeństwa nie tylko dla tych terytoriów, ale dla reszty świata”⁵⁸.

W reakcji na powyższe doniesienia, w kwietniu 1919 r. Lansing próbował nawet zaaranżować rozmowy polsko-czechosłowackie w sprawie podziału Śląska Cieszyńskiego, chcąc wyeliminować w tej części Europy wpływy „francuskiej klikki wojskowej”, inspirującej Polskę do antyniemieckich działań⁵⁹. Zapowiedział wówczas Paderewskiemu, że niepowodzenie polsko-czechosłowackich negocjacji w sprawie Cieszyna spowoduje interwencję amerykańską w lokalnych konfliktach granicznych. Jedynie poseł USA w Warszawie, Hugh Gibson, w liście do Lorda zwrócił uwagę na niekonsekwencję amerykańskiej polityki w sprawie Śląska Cieszyńskiego, która pozwoliła Czechom na okupację tego regionu, zachęcając Polaków do podejmowania podobnych samowolnych aktów na Górnym Śląsku⁶⁰. Jednak, pomimo swojej życzliwości do prozachodniej polityki Paderewskiego, również on krytykował polskie dążenia do zdobycia „zadowalającego kęsa terytorium”. Ostatecznie, w administracji Wilsona narastał sceptycyzm wobec aspiracji terytorialnych „przykrych przyjaciół” z Polski, które utrudniały wprowadzenie integralnego porządku międzynarodowego w Europie Środkowej. Warto odnotować, że punkt widzenia Komisji Pokoju oraz misji amerykańskiej na Górnym Śląsku odbiegał znacząco od stanowiska Isaiah Bowmana, głównego eksperta do spraw terytorialnych w delegacji USA, który jeszcze w marcu 1919 r., na posiedzeniu komisji do spraw polskich, opowiedział się za przekazaniem Polsce całego Górnego Śląska⁶¹. Głos Bowmana, który pozostawał w przyjaznych stosunkach z polskim geografem Eugeniuszem Romerem, nie mógł jednak spotkać się z akceptacją nieobecnego wówczas w Paryżu Wilsona. Internacjonalistyczne przekonania prezydenta USA sprowadzały się bowiem do kwestionowania znaczenia granic historycznych lub strategicznych, stojących w sprzeczności z ideą

⁵⁸ „A source of woe and peril, not only to the territories themselves but to the rest of the world”, *Professor A. C. Coolidge to the Commission to Negotiate Peace*, Wiedeń, 12 I 1919, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 2: *Austria*, s. 233–236.

⁵⁹ Osiągnięciem Paderewskiego na tym etapie konferencji pokojowej było wykorzystanie inicjatywy amerykańskiej do odłożenia w czasie niekorzystnej dla Polski decyzji mocarstw o przyznaniu Śląska Cieszyńskiego Czechosłowacji, K. Lundgreen-Nielsen, *The Polish Problem*, s. 274–275.

⁶⁰ H.S. Gibson, *List Gibsona do R. Lorda, 29 kwietnia 1919*, w: *Amerikanin w Warszawie, 1919–1924. Niepodległa Rzeczpospolita oczami pierwszego ambasadora Stanów Zjednoczonych*, oprac. V.H. Reed, M.B.B. Biskupski, J. Bohler, J.-R. Potocki, Kraków 2018, s. 83–85.

⁶¹ K. Lundgreen-Nielsen, *The Polish Problem*, s. 198–201.

powszechnego europejskiego ładu politycznego i gospodarczego⁶². To właśnie liberalny internacjonalizm Wilsona przesądzał o stanowisku delegacji amerykańskiej.

Kolejną poważną przeszkodą dla projektowanego przez USA ponadnarodowego ładu europejskiego były występujące w tym regionie różnice cywilizacyjne. Amerykańscy eksperci na pograniczu śląsko-galicyjskim byli zdumieni zauważalnym kontrastem pomiędzy kulturą przemysłową Mysłowic i widokiem „mizernych polskich chałup” po drugiej stronie Przemyślu, przez co nie potrafili wyobrazić sobie zintegrowania tych dwóch odmiennych kultur gospodarowania⁶³. Górnośląski przemysł był, w ich przekonaniu, „w pełni niemiecki”, stanowiąc zarazem warunek rozwoju i stabilizacji Europy. Powyższy wniosek musiał zatem ukształtować amerykańską opozycję wobec rozbijania spójności Górnego Śląska, ponieważ groziłoby ono wprowadzeniem „praktycznego embarga” w polsko-niemieckich stosunkach gospodarczych. Ponadto, w ocenie amerykańskiej misji obserwacyjnej, także tożsamość narodowa i cywilizacyjna regionu faworyzowała raczej Niemcy niż Polskę. Raport kapitana Roberta L. Blacka i porucznika Alberta H. Stonestreeta z początku marca 1919 r. wyróżniał bowiem kategorię ambiwalentnej narodowościowo ludności, określanej jako „śląski Polak lub wodny Polak” (zapożyczony z niemieckojęzycznego *Wasserpolack*)⁶⁴. Przyznając, że „śląscy Polacy” stanowili większość mieszkańców regionu, autorzy kwestionowali jednak nie tylko związek ich regionalnego języka z polszczyzną, ale podkreślali też obojętność znacznego odsetka tej ludności wobec polskiego ruchu narodowego, który „nie był autochtoniczny, lecz zaimportowany z Poznania”. Powielali przy tym zasłyszane na miejscu argumenty niemieckie, że „śląski Polak”, należący wyłącznie do klasy robotniczej, „nie stworzył tu żadnego przemysłu”, ponieważ „jest zupełnie niezdolny do powołania i utrzymania organizacji przemysłowej”. Według tej wykładni, Polacy na Śląsku stanowili najwyżej zacofaną kulturowo siłę roboczą, niezbędną dla podtrzymania aktywności gospodarczej, prowadzonej pod kierunkiem niemieckiej klasy przemysłowców. Dodajmy, że pogląd ten podzielał wówczas zasiadający w delegacji USA w Paryżu generał Tasker H. Bliss,

⁶² Różnice zdań między Wilsonem i Bowmanem dotyczyły przede wszystkim statusu Gdańska oraz terytoriów postulowanych przez Polskę ze znaczną liczbą ludności niemieckiej, które ten ostatni uważał za obszary skolonizowane przez Niemcy, a zatem historycznie polskie; K. Lundgreen-Nielsen, *Aspects of American Policy*, s. 104–106.

⁶³ R.L. Black, A.H. Stonestreet, *Report on Economic and Political Conditions in Silesia, Prepared by Captain Robert L. Black, Lieutenant Albert H. Stonestreet and Field Clerk A. L. Rosenthal*, 6 III 1919, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 12, s. 64–65.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 62–64.

przestrzegając Wilsona przed „tymi wywrotnymi ludźmi”, których polityczna niedojrzałość skłaniała do przemocy, wymagającej interwencji „rozsądnego” arbitra zewnętrznego w celu wytyczenia im narodowych granic⁶⁵. Wprawdzie Black podważał nieco wiarygodność stanowiska niemieckiego, ale potwierdzał istnienie na Górnym Śląsku „silnej mniejszości, jeśli nie większości”, złożonej z Niemców i „lojalnych śląskich Polaków”, przeciwnych odłączeniu się od Niemiec⁶⁶.

Ten proniemiecki kierunek amerykańskiej polityki w kwestii Górnego Śląska zauważyć można również w konkluzjach Amerykańskiej Komisji Negocjowania Pokoju ze stycznia 1919 r. Dotyczyły one zagrożenia bolszewickiego dla całej Europy, któremu zamierzano przeciwstawić nie tylko związek odrodzonych narodów środkowoeuropejskich, ale również „efektywną barierę” w postaci integralnych terytorialnie i demokratycznych Niemiec⁶⁷. Zgodnie z zapowiedzią Edwarda M. House’a, doradcy prezydenta Wilsona, należało zapewnić Niemcom pozycję do odbudowy handlu zagranicznego, aby „ułatwić im spłatę [reparacji]”, co wskazywało na konieczność zachowania niemieckiej kontroli nad Górnym Śląskiem⁶⁸. W tym zamiarze utwierdzały Komisję komunikaty władz niemieckich, mówiące o „groźbie anarchii” i zakłócaniu dostaw związanych z „nieuregulowaną sytuacją na wschodzie”, gdzie zaostrzał się konflikt o Górny Śląsk i Wielkopolskę⁶⁹. Zapowiadając „reintegrację” państwa niemieckiego, Komisja spisywała wręcz Polskę na straty jako państwo znajdujące się już rzekomo pod kontrolą sowiecką i niewarte organizowania sojuszniczego wsparcia wojskowego. Znamienne, że analogiczne stanowisko przekazali amerykańskiej misji obserwacyjnej przedstawiciele niemieckiej administracji na Górnym Śląsku w lutym 1919 r., twierdząc, jakoby „bolszewicy przejmowali całkowitą kontrolę

⁶⁵ Komentarz Blissa z 31 marca 1919 r. dotyczył ściśle postawy Polaków i Ukraińców w okresie zawieszenia broni w Galicji Wschodniej, ale był zaadresowany do Wilsona jako definicja nieprzewidywalnego „polskiego umysłu”; L. Wolff, op. cit., s. 182.

⁶⁶ Raport powstały w oparciu o wywiady z przedstawicielami lokalnej administracji i przemysłowcami obejmował charakterystykę warunków ekonomicznych, społecznych i politycznych w różnych częściach Śląska począwszy od Wrocławia, poprzez Wałbrzych i Kłodzko, aż po Gliwice i Katowice; R.L. Black, A.H. Stonestreet, *Report on Economic and Political Conditions in Silesia, Prepared by Captain Robert L. Black, Lieutenant Albert H. Stonestreet and Field Clerk A. L. Rosenthal*, 6 III 1919, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 12, s. 51–52.

⁶⁷ H. White, *The Commission to Negotiate Peace to the Acting Secretary of State*, Paryż, 8 I 1919, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 2: *Food Relief*, s. 711–712.

⁶⁸ J. Wędrowski, *Stany Zjednoczone wobec konfliktów*, s. 113.

⁶⁹ *The Swiss Minister (Sulzer) to the Secretary of State*, Washington, 28 XI 1918, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 2: *Food Relief*, s. 640–641.

nad Polską”, podczas gdy rząd polski wciąż „spoglądał na Górny Śląsk, jak na dojną krowę”⁷⁰. Warto dodać, że amerykańska ocena kwestii górnośląskiej miała być potem umiejętnie wykorzystywana do celów propagandowych przez kolejne rządy Republiki Weimarskiej i niemieckie władze prowincjonalne Dolnego Śląska⁷¹.

Dyplomacja USA nie oceniała jednak problemu Górnego Śląska wyłącznie przez pryzmat niemieckiej propagandy. Kluczowe znaczenie miał tutaj materialistyczny pogląd administracji Wilsona, że niezależnie od europejskich różnic narodowych i kulturowych wszelki radykalizm polityczny „żywi się wyłącznie głodem i chaosem”. Powyższa ocena prowadziła bowiem do ryzykownego wniosku, że sama pomoc gospodarcza USA i zapewnienie stabilności ekonomicznej wyłoniłoby w Europie Środkowej demokratyczną „wolę powszechną”, powołującą z kolei „rozsądny rząd”, który następnie powstrzymałby „anarchię”, nacjonalizmy i rewolucję⁷². Ukształtowany w duchu liberalnego progresywizmu Wilson oczekiwał zatem po wyzwolonych narodach odpowiedniej „samokontroli”, dyscypliny oraz dojrzałości politycznej, powstrzymującej „irracjonalną” przemoc i konflikty o terytorium⁷³. Poważnym problemem dla Polski był fakt, że prezydent USA dostrzegał pożądaną dyscyplinę wyłącznie po stronie niemieckiej. Przyjęta zatem przez Amerykanów pesymistyczna ocena stabilności państwa polskiego w zasadzie przekreślała szanse na poparcie USA dla polskich racji w sprawie Górnego Śląska. Jednak również Wilson nie mógł spodziewać się zaszczepienia amerykańskich zasad liberalnych w Europie Środkowej, rozdzieranej konfliktami na tle narodowościowym, w których nie było miejsca dla obywatelskiej wspólnoty ponadnarodowej. Jego wyobrażenie o pograniczu polsko-niemieckim i niemiecko-czeskim jako „tygłu narodów”, asymilujących się w ramach powszechnych praw obywatelskich, miało napotkać największy opór nie tyle ze strony polskiej, co niemieckiej, a potem brytyjskiej⁷⁴.

Z powodu zdecydowanego sprzeciwu delegacji Niemiec wobec warunków pokojowych, przedstawionych przez mocarstwa zachodnie w Paryżu

⁷⁰ „Looks on Upper Silesia as cow to be milked”, R.L. Black, A.H. Stonestreet, *Report on Economic and Political Conditions in Silesia*, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 12, s. 64.

⁷¹ Zob. szerzej: T. Kulak, *Propaganda antypolska dolnośląskich władz prowincjonalnych w latach 1922–1933*, Wrocław 1981, s. 178–189.

⁷² Komisja używała przy tym zamiennie pojęć „Imperia Centralne” oraz „Europa Środkowa” odnoszących się do obszaru Europy obejmującego Niemcy i terytorium dawnej monarchii austro-węgierskiej; *The Commission to Negotiate Peace to the Acting Secretary of State*, Paryż, 3 I 1919, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 2: *Food Relief*, s. 698.

⁷³ L. Ambrosius, op. cit., s. 108.

⁷⁴ Ibidem, s. 109.

7 maja, Amerykanie dostrzegli ryzyko niemieckiej agresji przeciwko Polsce, które przekonało Wilsona do idei plebiscytu w celu wykazania autentycznej „woli” mieszkańców Górnego Śląska, bez względu na ich narodowość, język czy związki historyczne⁷⁵. Obawy Wilsona przed destabilizacją Europy wskutek arbitralnych podziałów terytorialnych skutecznie podtrzymywał nowy niemiecki rząd republikański pod kierunkiem Philippa Scheidemanna. W połowie maja 1919 r. ostrzegł on komisarza USA w Niemczech, Ellisa Loringa Dresela, przed utratą górnośląskich kopalń, która „kompletnie okaleczy Niemcy w znaczeniu gospodarczym”, a w rezultacie „uniemożliwi spłatę reparacji”⁷⁶. Dla amerykańskiej delegacji w Paryżu był to z pewnością argument przemawiający za utrzymaniem śląskich obszarów przemysłowych w Niemczech. Powyższe doniesienia były z niepokojem odbierane w Waszyngtonie, co przekładało się na amerykańską wolę zapobiegania odłączeniu się od Niemiec regionów „z nadwyżką zapasów” w imię utrzymania „płynności” związków gospodarczych „całego Imperium [Niemieckiego]” i zabezpieczenia Europy przed rewolucją bolszewicką⁷⁷. Powoływano się zatem na potrzebę stabilizacji ekonomicznej i politycznej Niemiec „w ich dawnych granicach”, której miało towarzyszyć zniesienie barier w kontaktach handlowych pomiędzy spornymi politycznie regionami.

Do głosu dochodził wówczas amerykański uniwersalizm o podłożu gospodarczym, a zarazem o jednoznacznym przeznaczeniu politycznym. Przede wszystkim, spór polsko-niemiecki wokół Górnego Śląska przekonał Amerykanów do podniesienia ogólnoeuropejskiej roli ekonomicznej tego regionu, która miała z kolei określić jego przyszły status polityczny. Z tego powodu, w obliczu zaostrzania się rozbieżności między europejskimi mocarstwami w kwestii niemieckiej, Stany Zjednoczone postanowiły odwołać się do oczekiwanej, w swoim przekonaniu, przez wszystkie narody pomocy gospodarczej jako metody „neutralizowania” konfliktów o ważne regiony przemysłowe, jak Górny Śląsk⁷⁸. Miało to umożliwić

⁷⁵ K. Lundgreen-Nielsen, *The Polish Problem*, s. 350–351.

⁷⁶ „Utterly cripple Germany in an economic sense” [making it] „impossible for Germany to pay indemnities”, *Conversation with the Secretary of Minister President Scheidemann on May 9th [1919]*, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 12, s. 120–121.

⁷⁷ H. Hoover, *The Food Administrator (Hoover) to President Wilson*, Paryż, 20 XII, 1918, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 2: *Food Relief*, s. 680–681.

⁷⁸ Amerykańskie dostawy węgla dla Wiednia zorganizowane przez Hoovera w grudniu 1918 r., które miały pomóc Austrii przetrwać blokadę zaopatrzenia z Górnego Śląska i z Zagłębia Ostrawsko-Karwińskiego przez Czechosłowację, budziły opór Francji. Przewodniczący Komisji Negocjowania Pokoju, Frank L. Polk, usłyszał od przedstawiciela francuskiego MSZ, że „Austriacy negocjują na czeskim Śląsku z Polakami, którzy zajęli kopalnie w tej prowincji i wysyłają codziennie całe wagony węgla do Niemiec”.

Amerykanom nie tylko kontrolowanie stosunków gospodarczych w całym obszarze pomiędzy Niemcami i Rosją, ale także oddziaływanie na rzeczywistość polityczną w Europie Środkowej. Już w listopadzie 1918 r. House zwrócił uwagę prezydenta Wilsona na konieczność objęcia przez Stany Zjednoczone pełnego nadzoru nad programem „odbudowy zniszczonych regionów”, obejmującym m.in. Austrię, Czechy, Niemcy i ziemie polskie⁷⁹. Zadanie to miało należeć do Herberta Hoovera, kierującego American Relief Administration, którego misja w Polsce rozpoczęła się w styczniu 1919 r. wraz z dostawami amerykańskiej pomocy żywnościowej do Polski⁸⁰. Jednakże Hoover zainteresowany był bardziej ambitnym projektem ustanowienia amerykańskiej kontroli nad wydobywaniem i dystrybucją węgla, które obejmować miało równoległe Górną Śląsk, Zagłębia Dąbrowskie oraz Ostrawsko-Karwińskie na Śląsku Cieszyńskim⁸¹. Chodziło zatem o rodzaj „reintegracji” tych regionów gospodarczych pod międzynarodowymi auspicjami, ponieważ „kontrola nad Katowicami” pozwalała objąć nadzorem „cały przemysł Czechosłowacji, Austrii i Węgier”. Dodajmy, że plan Hoovera mógł przynieść Polsce doraźną korzyść poprzez wymuszenie na Czechosłowacji niezbędnych dostaw węgla ze Śląska Cieszyńskiego⁸². Problem tego „głodu węglowego” był podnoszony przez polską dyplomację w kontaktach z przedstawicielami aliantów w Paryżu w ramach wniosku o przekazanie właściwym komisjom międzysojuszniczym „wyłącznej kompetencji w sprawach węgla” w obu częściach Śląska⁸³. Trzeba jednak pamiętać, że stanowisko Amerykańskiej Komisji Negocjowania Pokoju mówiło otwarcie o wykorzystaniu w Europie Środkowej wpływów gospodarczych USA oraz autorytetu Ligi Narodów w celu „kontrolowania nacjonalizmu [– –] w interesie

Miało to wskazywać na zagrażającą pokojowi europejskiemu znową Polskę, Austrię i Niemiec przeciwko Czechosłowacji. Nie wiadomo, w jakim stopniu sytuacja ta wpłynęła na decyzję Pragi o zbrojnej okupacji Śląska Cieszyńskiego w styczniu 1919 r., F.L. Polk, *The Acting Secretary of State to the Commission to Negotiate Peace*, Waszyngton, 6 I 1919, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 2: *Food Relief*, s. 707–708.

⁷⁹ *The Special Representative (House) to the Secretary of State*, Paris, 8 XI 1918, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 2: *Food Relief*, s. 628–629.

⁸⁰ Telegram Komitetu Narodowego Polskiego do I. Paderewskiego przekazujący treść telegramu H. Hoovera o rozpoczęciu amerykańskich dostaw żywnościowych dla Polski, 1919 luty 26, Paryż, w: *Archiwum Polityczne Ignacego Paderewskiego*, s. 49.

⁸¹ J. Wędrowski, *Wizje i realia*, s. 157–160.

⁸² K. Lundgreen-Nielsen, *The Polish Problem*, s. 275.

⁸³ *Pismo W. Skrzyńskiego do I. Paderewskiego w sprawie trudności zaopatrzenia w węgiel przemysłu i ludności oraz konieczności uregulowania w rokowaniach z Niemcami kwestii dostaw węgla z Górnego Śląska*, 1919 lipiec 8, Warszawa, w: *Archiwum Polityczne Ignacego Paderewskiego*, s. 263–264.

powojennego handlowego i politycznego ładu”⁸⁴. Amerykańskie koncepcje gospodarcze niosły zatem poważne następstwa polityczne, ponieważ nakreślały wyraźną granicę suwerenności środkowoeuropejskich państw narodowych.

Kwestia międzysojuszniczej kontroli nad górnośląskim przemysłem wydobywczym stała się w tych warunkach przedmiotem obrad Najwyższej Rady Ekonomicznej konferencji pokojowej w kwietniu 1919 r. W pierwszej kolejności zapowiedziała ona „przychylnie rozważenie kontroli aliantów nad liniami kolejowymi i kopalniami” regionów przemysłowych w Polsce i Czechosłowacji, a w dalszej kolejności uregulowanie polityczne problemu Górnego Śląska oraz Śląska Cieszyńskiego w sposób umożliwiający „zaopatrzenie w węgiel Europy Wschodniej” oraz Austrii⁸⁵. Z kolei na początku maja 1919 r. Anson C. Goodyear, mianowany przez Radę przewodniczącym komisji węglowej, powiadomił premiera Paderewskiego o swojej odpowiedzialności za zwiększenie wydobycia oraz nadzór nad dystrybucją węgla na całym obszarze „byłego Imperium Austro-Węgierskiego i Polski”⁸⁶. Chociaż Hoover uzyskał tym samym poparcie Rady dla swego „umiędzynarodowienia” Górnego Śląska, a w czerwcu 1919 r. powstał nawet polsko-austriacko-czechosłowacki „komitet trzech” z zadaniem kontroli wydobycia węgla w trzech regionach, to wydawało się, że ostateczna decyzja konferencji pokojowej o zorganizowaniu plebiscytu na Górnym Śląsku w zasadzie unieważniła projekt amerykański⁸⁷. Z tego powodu Hoover nie ukrywał swojego ubolewania z powodu „załamania się”, na skutek traktatu pokojowego, projektu konwencji niemiecko-polsko-czeskiej pod amerykańskim przewodnictwem w sprawie Górnego Śląska.

Pomimo tego niepowodzenia koncepcja Hoovera dotycząca Górnego Śląska w pełni korespondowała z internacjonalistyczną optyką administracji prezydenta Wilsona, który na początku czerwca 1919 r. opowiedział się za „międzynarodowym nadzorem nad plebiscytem”, obejmującym

⁸⁴ Na temat Wilsonowskiej koncepcji internacjonalizmu w projekcie Ligi Narodów por.: L.E. Ambrosius, op. cit, s. 134–142 oraz J. Wędrowski, *Stany Zjednoczone wobec konfliktów*, s. 98–99.

⁸⁵ „The scheme of extended control by the Allies over the railways and mines be favorably considered [–] to secure supplies from the German Silesian Field for export to the East and South”, *Thirteenth Meeting Held at the Ministry of Commerce*, 22 IV 1919, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 10: *Supreme Economic Council*, s. 184–185.

⁸⁶ Pismo A.C. Goodyeara do I. Paderewskiego z informacją o mianowaniu Goodyeara przewodniczącym Komisji Węglowej Najwyższej Rady Gospodarczej dla terytorium b. Austro-Węgier i Polski, w załączeniu pismo H. Hoovera na temat zadań Komisji, 1919 maj 8, Morawska Ostrawa, w: *Archiwum Polityczne Ignacego Paderewskiego*, s. 147–148.

⁸⁷ J. Wędrowski, *Wizje i realia*, s. 158.

„usunięcie wojsk i urzędników niemieckich” z tego regionu⁸⁸. Innymi słowy Śląsk musiał zostać całkowicie zneutralizowany pod względem tożsamości państwowo-narodowej, aby powstały tam warunki do osiągnięcia oczekiwanego przez Wilsona ideału „prawdziwego wyrażenia powszechnej woli” mieszkańców. Nierealność tej wizji uniwersalnych praw narodów, wyrażanych w całkowicie wolnej od okoliczności woli, uzmysłowił Lord, przestrzegając Wilsona przed nieuchronnością „nieuczciwego” plebiscytu na niemieckim Śląsku. Podczas czerwcowego posiedzenia prezydenta z członkami Komisji Negocjowania Pokoju mówił bowiem o Górnym Śląsku jako „bezsprzecznie polskim terytorium”, na którym jednakże panowały „rządy [niemieckiego] terroru”, wykluczające „pełne wyrażenie aspiracji [mieszkańców]”⁸⁹. Ze względu na „poszarpaną i krętą” linię podziału językowego podważał nawet techniczną możliwość wytyczenia tam wyraźnej granicy polsko-niemieckiej. Każde rozwiązanie oparte na idei autentycznego i neutralnego samostanowienia wymagałoby, jego zdaniem, stworzenia radykalnie „nowego porządku” dla Górnego Śląska, sprowadzającego się do „wojskowej okupacji przez siły sprzymierzone”, połączonej z usunięciem władz niemieckich oraz z długotrwałą „polityczną, administracyjną i religijną transformacją” całego regionu⁹⁰. Wykluczenie przez Lorda szansy na „uczciwy” plebiscyt w ówczesnych warunkach miało skutek o tyle, że zniechęciło ostatecznie prezydenta USA do tego rozwiązania, jako niezgodnego z amerykańskimi warunkami pokoju ze stycznia 1918 r.

Na tle międzynarodowej kontroli nad górnośląskim przemysłem i kontrowersji wokół plebiscytu doszło ostatecznie do poważnego zgrzytu między Wilsonem i brytyjskim premierem Davidem Lloydem George’em, na posiedzeniu Rady Czterech 14 czerwca 1919 r.⁹¹ Lloyd George zarzucił bowiem amerykańskiemu prezydentowi „wpływanie na wynik” plebiscytu poprzez zapowiedź zwolnienia Górnego Śląska z obowiązku spłat niemieckich reparacji wojennych w przypadku przyłączenia tego regionu do Polski⁹². W zamian Wilson opowiadał się za wprowadzeniem „gwarancji dostaw węgla [z Górnego Śląska] do Niemiec” oraz do innych odbiorców

⁸⁸ L. Wolff, op. cit., s. 219.

⁸⁹ *Stenographic Report of Meeting Between the President, Commissioners and the Technical Advisers of the American Commission to Negotiate Peace*, Paryż, 3 I 1919, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 11: *Minutes of Meetings of the American Commissioners Plenipotentiary and of the Commissioners and Technical Advisers of the American Delegation*, s. 206–207.

⁹⁰ L. Wolff, op. cit., s. 220–221.

⁹¹ *Notes of a Meeting Held in President Wilson’s House in the Place des Etats-Unis*, Paryż, 14 VI 1919, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 6, s. 455–456.

⁹² L. Wolff, op. cit., s. 222–225.

europejskich, bez względu na ostateczną przynależność polityczną tego regionu. Powyższe stanowisko prezydenta USA oznaczało, że przebieg nowych granic na Śląsku miał dla Stanów Zjednoczonych znaczenie drugorzędne, pod warunkiem zapewnienia „braku ograniczeń” w handlu śląskimi surowcami w obrębie całej Europy. Była to zasada fundamentalna dla amerykańskiego internacjonalizmu, kwestionującego twórczą rolę barier granicznych w Europie. Dlatego też doradca ekonomiczny delegacji USA w Paryżu, Bernard Baruch, podsumował ten temat stwierdzeniem, że „gospodarcze właściwości Śląska zasługują na specjalne traktowanie” w zakresie międzynarodowej kontroli nad dystrybucją śląskich zasobów⁹³. Nie rezygnując zatem całkowicie z ideału „prawdziwie wolnego i szczerego” samostanowienia dla Górnego Śląska, Amerykanie skoncentrowali się na determinizmie gospodarczym, uznawanym przez nich za czynnik pacyfikujący „egoistyczne” postawy wszystkich narodów. W rozwiązaniu kwestii Górnego Śląska przesądzająca miała być zatem uniwersalna użyteczność i racjonalność ekonomiczna, motywowana „potrzebami Europy”, ponad kontrowersyjnymi racjami historycznymi i narodowościowymi, które odwoływały się do określonego przebiegu granic.

Chociaż podpisanie traktatu wersalskiego 28 czerwca 1919 r. było początkiem wycofywania się Wilsona z bezpośredniego udziału w kształtowaniu ładu europejskiego⁹⁴, nie oznaczało ono bynajmniej amerykańskiej obojętności dla ekonomicznego znaczenia Górnego Śląska, które przekładało się z kolei na kondycję polityczną całej Europy. W połowie lipca 1919 r. zasiadający w delegacji amerykańskiej generał Bliss, powołując się na stanowisko samego Wilsona, odradził Hooverowi wprowadzenie przedstawicieli do Komisji Plebiscytowej dla Górnego Śląska, którą uważał za bezproduktywną dla powojennego porządku europejskiego. Zamiast tego opowiadał się za działaniem „ponad i poza” zobowiązaniami traktatowymi, w gremiach obejmujących „kwestie rynkowe i handlowe”, związane z Górnym Śląskiem, a zarazem niebudzące sporów⁹⁵. Chodziło tutaj o zapewnienie Stanom Zjednoczonym wpływu na decyzje gospodarcze, przy jednoczesnym uniknięciu kontrowersyjnych, traktatowych zobowiązań politycznych w kwestii wytyczenia granic i podziału tego terytorium.

⁹³ *Stenographic Report of Meeting Between the President, Commissioners and the Technical Advisers of the American Commission to Negotiate Peace*, Paryż, 3 VI 1919, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 11, s. 210.

⁹⁴ L. Ambrosius, op. cit., s. 142–146.

⁹⁵ *Minutes of Meeting of Commissioners and Technical Advisers of American Commission to Negotiate Peace*, Hotel Crillon, 16 VII 1919, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 11, s. 307–308.

W tej sytuacji delegacja USA zaczęła forsować projekt powołania odrębnej komisji węglowej, której zaleceniom dotyczącym eksportu węgla miała podporządkować się Komisja Plebiscytowa na Górnym Śląsku oraz wszystkie państwa posiadające dostęp do zasobów surowcowych Śląska Górnego i Cieszyńskiego⁹⁶. Ponieważ było to „najważniejsze źródło węgla w Europie Środkowej”, Hoover oczekiwał porozumienia między Niemcami, Czechosłowacją i Polską, które pozwoliłoby powołać „amerykańskiego dyktatora węglowego”, posiadającego „pełną kontrolę nad przydziałem węgla z całego okręgu [Górnego Śląska] do różnych sektorów w zależności od potrzeb”⁹⁷. Przewidując nieuchronną zapaść gospodarczą Europy w obliczu niedoborów energetycznych, uzasadniał potrzebę „bezlitosnej” amerykańskiej dominacji nad dostawami żywności na Śląsk w zamian za wzrost wydobycia i eksportu węgla. Był zarazem przekonany, że ustanowienie „całkowitej dyktatury nad europejską produkcją węgla” musiało zostać poprzedzone „osiągnięciem dna” kryzysu gospodarczego⁹⁸. Dopiero w takich warunkach zwaśnione narody środkowoeuropejskie mogły bowiem zgodzić się na ową „dyktaturę” ekonomiczną, która pozwoliłaby zarazem spacyfikować wszelkie spory terytorialne o podłożu narodowościowym lub historycznym. Z tym większym naciskiem podkreślał pilną potrzebę podjęcia przez mocarstwa sojusznicze decyzji w sprawie przebiegu granic na Górnym Śląsku, bez względu na „społeczne, rasowe i religijne kwestie, których rozstrzygnięcie było poza zdolnością duszy ludzkiej”. Twierdził przy tym, nie bez racji, że to właśnie skutek traktatu pokojowego, który zaognił spory terytorialne, jego projekt bezpośredniego porozumienia Niemiec, Polski i Czechosłowacji pod amerykańskim przewodnictwem „rozpadł się na kawałki”. W tej sytuacji relacja House’a z końca lipca 1919 r., jakoby ostatecznie premier Paderewski „nie miał nic przeciwko podjęciu przez mocarstwa sprawy [Śląska Cieszyńskiego]”, musiała napawać Hoovera pewnym optymizmem w kwestii umiędzynarodowienia wszystkich śląskich

⁹⁶ Komisja zarekomendowała Najwyższej Radzie przekonanie rządów państw środkowoeuropejskich do jednoczesnego zwiększenia wydobycia i ograniczenia konsumpcji węgla, co oznaczało przeznaczenie dużej części produkcji na zaspokojenie potrzeb innych krajów Europy, *29th Meeting held at London on 1st August 1919 and 2d August 1919*, w: FRUS, *The Paris Peace Conference*, 1919, t. 10, s. 495–496.

⁹⁷ Zbliżone projekty umiędzynarodowienia wodnych szlaków transportowych w Europie pod kierunkiem Stanów Zjednoczonych proponował w odniesieniu do Dunaju, Odry i Łaby, *Minutes of the Daily Meetings of the Commissioners Plenipotentiary*, 1 VII 1919, w: FRUS, *The Paris Peace Conference*, 1919, t. 11, s. 260.

⁹⁸ *Minutes of Meeting of Commissioners and Technical Advisers of American Commission to Negotiate Peace*, Hotel Crillon, Paryż, 23 VII 1919, w: FRUS, *The Paris Peace Conference*, 1919, t. 11, s. 338.

regionów przemysłowych⁹⁹. Co więcej, Paderewski otwarcie zaproponował wówczas Lansingowi wysłanie na Górny Śląsk wojsk amerykańskich, których obecność miała wpłynąć „uspokajająco na mieszkańców, nieustannie prowokowanych [przez Niemców] do powstania”¹⁰⁰. Zagrożenia dla europejskiego pokoju, związane z ewentualnym powstaniem na Górnym Śląsku, dostrzegali również Gibson, przestrzegając w czerwcu 1919 r. rząd w Warszawie i działaczy polskich w regionie przed podejmowaniem samodzielnych akcji militarnych wbrew woli mocarstw¹⁰¹. Przypomnijmy jednak, że wbrew polskim oczekiwaniom Stany Zjednoczone nie zamierzały przyjmować odpowiedzialności za podział tego regionu między Polskę i Niemcy. Zależało im na umiędzynarodowieniu ekonomicznej roli Górnego Śląska, które, w związku ze wspólną wszystkim narodom potrzebą energetyczną, uczyniłoby przebieg granic i podziały narodowościowe kwestią drugorzędą.

Zamiary Amerykanów związane z ekonomiczną rolą Śląska skomplikowane zostały przez wybuch I powstania śląskiego w sierpniu 1919 r., które ponownie wyeksponowało konflikt polsko-niemiecki¹⁰². Dodajmy, że do tamtego momentu zatarg między Polską i Niemcami o Górny Śląsk nie był przedmiotem amerykańskich kalkulacji w Radzie Ekonomicznej, koncentrujących się na ponadnarodowym aspekcie gospodarczym¹⁰³. Jednak, paradoksalnie, wybuch strajków w górnośląskich kopalniach, który „groził zniszczeniem całego regionu”, okazał się kryzysem dającym Hooverowi podstawy do wysunięcia na zebraniu delegacji mocarstw w Paryżu postulatu sojuszniczej okupacji Górnego Śląska jako rozwiązania problemu zaopatrzenia Europy w węgiel. Wychodził on z założenia, że „bez znaczenia jest czyjakołwiek racja w tym zamieszaniu [polsko-niemieckim]” w sytuacji, gdy „polityczny strajk” górników górnośląskich oraz powstanie polskie sprowadziły „niebezpieczeństwo dla życia [gospodarczego] Europy”¹⁰⁴. W związku z tym, sygnalizował

⁹⁹ Ibidem, s. 337.

¹⁰⁰ *Pismo I. Paderewskiego do R. Lansinga z propozycją obsadzenia Górnego Śląska oddziałami amerykańskimi, 1919 lipiec 18, Paryż*, w: *Archiwum Polityczne Ignacego Paderewskiego*, s. 281–282.

¹⁰¹ H.S. Gibson, *Wysłany telegram, 18 czerwca 1919*, w: *Amerykanin w Warszawie*, s. 148.

¹⁰² J. Przewłocki, op. cit., s. 24.

¹⁰³ Z większą uwagą Najwyższa Rada Ekonomiczna śledziła wówczas spory między polskimi i czeskimi pracownikami kopalń śląskich, które uważano za przyczynę spadku poziomu wydobycia węgla w regionie do 25 proc. stanu z okresu przedwojennego, *Thirteenth Meeting Held at the Ministry of Commerce, 22 IV 1919*, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 10, s. 184–185.

¹⁰⁴ Przywoływał zarazem doniesienia polskich źródeł o „sfabrykowaniu” przez Niemców rzekomego powstania „spartakusowców” w kopalniach, które z kolei miały

Paderewskiemu potrzebę powołania rady ekonomicznej, współpracującej z komisją węglową w Paryżu, która pozwoliłaby Polsce „uczestniczyć w rozwiązaniu problemów światowych”¹⁰⁵. W jego przekonaniu bowiem zabezpieczenie i dystrybucja surowców stanowiły wspólny, ponadnarodowy obowiązek każdego państwa wobec Europy i świata. Stanowisko Hoovera podzielał w największym stopniu szef dyplomacji brytyjskiej Arthur Balfour, który, akcentując potrzebę „zabezpieczenia interesów świata”, a nie jedynie „niemieckiej lub polskiej własności”, przekonał ostatecznie przedstawicieli Francji do wysłania na Górny Śląsk komisji węglowej i opracowania możliwości skierowania do tego regionu wojsk sojuszniczych¹⁰⁶. Było to zatem ważne osiągnięcie delegacji amerykańskiej w świetle spodziewanego „niepowodzenia Komisji Plebiscytowej w sprawowaniu kontroli nad tym okręgiem”. Również Najwyższa Rada Ekonomiczna postanowiła, pod amerykańskim wpływem, podjąć działania na rzecz „zabezpieczenia dostaw [węgla] z niemieckich złóż śląskich” do wschodniej i południowej Europy¹⁰⁷.

Ostatecznie, 21 sierpnia na posiedzeniu delegacji mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych Hoover wystąpił z projektem objęcia kontrolą sojuszniczą trzech regionów przemysłowych „w samym sercu Europy Środkowej”, mianowicie Śląska Górnego, Cieszyńskiego oraz Zagłębia Dąbrowskiego¹⁰⁸. Ponieważ najważniejsze z nich obszary Śląska dotknięte były akcją strajkową lub stanowiły terytorium sporne, powtórzył wezwanie do zastosowania „jedynego remedium w postaci okupacji przez siły sojusznicze”. Należy przy tym zwrócić uwagę, że Hoover całkowicie wykluczał już możliwość dobrowolnego porozumienia między Niemcami, Polską, Czechosłowacją i Austrią, ponieważ „rasowe animozje” i „wysoki poziom nacjonalistycznych emocji” uniemożliwiały

być „zabezpieczane przed zniszczeniem przez polskich górników”; H. Hoover, *Telegram to the Commission to Negotiate Peace From Mr. Hoover Regarding the Situation in Upper Silesia*, Wiedeń, 18 VIII 1919, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 7: *The Council of Heads of Delegations*, s. 710–711.

¹⁰⁵ Pismo H. Hoovera do I. Paderewskiego w sprawie utworzenia w ramach rządu polskiego rady ekonomicznej i o zakresie jej działania, 1919 sierpień 17, Warszawa, w: Archiwum Polityczne Ignacego Paderewskiego, s. 299–300.

¹⁰⁶ *Notes of a Meeting of the Heads of Delegations of the Five Powers Held in M. Pinchon's Room at the Quai d'Orsay*, Paryż, 18 VIII 1919, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 7, s. 701.

¹⁰⁷ *Thirteenth Meeting Held at the Ministry of Commerce*, 22 IV 1919, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 10, s. 184–185.

¹⁰⁸ *Notes of a Meeting of the Heads of Delegations of the Five Powers Held in M. Pinchon's Room at the Quai d'Orsay*, Paryż, 21 VIII 1919, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 7, s. 769.

tym państwowym wybór „racjonalnej” drogi rozwoju. Twierdził, że zamiast dostrzec wspólny interes w organizacji międzynarodowej sieci dystrybucji węgla, Polacy „nie chcieli pracować dla Czechów”, a Niemcy dla Polaków do tego stopnia, że „nawet związki zawodowe podzieliły się wzdłuż linii narodowych”¹⁰⁹. W tej sytuacji „żadna komisja nie mogła doprowadzić do porozumienia zwaśnionych stron”, jeśli nie była wyposażona w narzędzia wpływu gospodarczego, które odpowiadały na uniwersalne potrzeby ludzi, ponad podziałami narodowościowymi czy politycznymi. Zamiast Komisji Plebiscytowej na Górnym Śląsku Hoover zaproponował zatem „odwrócenie procesu” poprzez stopniowe przejęcie lokalnej administracji i decyzji politycznych przez komitet węglowy. Ten ostatni, obdarzony nieograniczonymi kompetencjami w zakresie kontroli nad wydobywaniem i dystrybucją górnośląskiego węgla w skali całej Europy Środkowej, otrzymałby „podwójną władzę”, tworząc w dalszej kolejności Komisję Plebiscytową, której woli musiałyby podporządkować się w tych okolicznościach wszystkie narody tej części kontynentu.

Propozycja Hoovera, którą Balfour nazwał wręcz „genialną”, stanowiła tutaj kwintesencję amerykańskiego spojrzenia na kwestię górnośląską jako ponadnarodowy problem „całej Europy”, jej „normalnego życia” oraz „ogólnego dobra”, w imię których sporne regiony przemysłowe między Niemcami, Polską i Czechosłowacją powinny zostać zintegrowane wbrew „egoistycznym interesom któregośkolwiek narodu”¹¹⁰. W tym sensie była to wizja korespondująca z przekonaniem Wilsona o nieuchronności globalnego postępu, zawierającego się w międzynarodowej współpracy narodów połączonych przez liberalną demokrację i rynkową gospodarkę. W przekonaniu prezydenta USA sporne tereny stanowiły podłoże konfliktów narodowościowych, zagrażających amerykańskiej wizji europejskiego porządku w równym stopniu co bolszewizm¹¹¹.

Utopijność amerykańskiego internacjonalizmu w warunkach środkowoeuropejskich po 1918 r. wykluczała wprawdzie umiędzynarodowienie górnośląskiego przemysłu, ale wniosła do polityki europejskiej ponadnarodowy wymiar kwestii Górnego Śląska, wyprowadzając ten regionalny spór poza ramy narodowościowego konfliktu polsko-niemieckiego. Reprezentowane przez Wilsona liberalne koncepcje powszechnego pokoju, wspólnoty narodów, demokracji i wolnego handlu wydawały się tworzyć wrażenie amerykańskiej bezstronności i racjonalnej oceny

¹⁰⁹ Ibidem, s. 770.

¹¹⁰ Ibidem.

¹¹¹ K. Lundgreen-Nielsen, *Aspects of American Policy*, s. 110.

europejskich sporów terytorialnych. Wprowadzały nowy, ekonomiczny, a zatem również ponadnarodowy uniwersalizm do procesów politycznych, determinowanych dotąd zasadą równowagi sił wyrażaną przez Wielką Brytanię i Francję, której fundamentem była terytorialna suwerenność narodowa. O skali dokonującej się zmiany świadczyły słowa Hoovera wypowiedziane w Paryżu, po jego powrocie z misji dyplomatycznej w Berlinie we wrześniu 1919 r., jakoby „Niemcy zgodziły się na amerykańską okupację Śląska”¹¹². Interesujące, że analogiczne rozwiązanie zaproponował kilka miesięcy wcześniej również Paderewski, licząc na przychylną obiektywność USA w ustaleniu polskich granic¹¹³. Choć Wilson już w czerwcu 1919 r. wykluczył udział sił amerykańskich w okupacji tego regionu, to wojska francuskie i włoskie miały ostatecznie znaleźć się na Górnym Śląsku w okresie przygotowań do plebiscytu¹¹⁴.

Niestety, internacjonalizacja kwestii górnośląskiej dokonana pod wpływem Stanów Zjednoczonych, choć już bez ich bezpośredniego udziału, wydawała się niekorzystnie zmieniać charakter europejskich stosunków międzynarodowych. Wbrew pacyfistycznemu optymizmowi amerykańskich liberałów koncepcja „wspólnoty pokoju” poważnie skomplikowała uregulowanie kwestii górnośląskiej podczas paryskiej konferencji pokojowej. Amerykański liberalny internacjonalizm powiązał bowiem władzę polityczną z międzynarodową ekonomią i kwestiami humanitarnymi, pomniejszając tradycyjny związek suwerenności z terytorium i granicami¹¹⁵. Tym samym regionalne spory terytorialne państw środkowoeuropejskich przybierały postać problemów o wymiarze kontynentalnym i globalnym. Ostatecznie, jak twierdził Lippmann, ponadnarodowy związek narodów wymagał nie tylko „pobicia Niemiec i wymuszenia reform rządowych” w duchu demokratycznym w każdym państwie, ale również „zdyskredytowania narodowego absolutyzmu”, aby jego przywiązanie do prestiżu terytorium i granic „uczynić bezwartościowym i zapomnianym”¹¹⁶. W tym celu suwerenność narodowa miała zostać przeniesiona na „wspólnotę” obdarzoną niezbywalnym prawem do „wymuszania pokoju przy użyciu nieprzewyciężonej siły”, zdolną

¹¹² „The Germans up there will accept the American occupation in Silesia”, *Minutes of Meeting of Commissioners and Technical Advisers of American Commission to Negotiate Peace*, Hotel Crillon, Paryż, 3 IX 1919, w: FRUS, *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 11, s. 413, 415.

¹¹³ B.W. Winid, op. cit., s. 31–33.

¹¹⁴ L. Wolff, op. cit., s. 221–222.

¹¹⁵ C. Schmitt, *Nomos ziemi w prawie międzynarodowym ius publicum Europaeum*, Warszawa 2019 (oryg. niem. 1950), s. 244–245.

¹¹⁶ W. Lippmann, cyt. za: T. Throntveit, op. cit., s. 240–241.

„przewidywać każdy ruch zagrażający bezpieczeństwu pokojowych narodów”. Paradoksalnie zatem, stworzenie liberalnej i sprawiedliwej europejskiej wspólnoty „wolnych ludów”, korzystającej z dostępu do górnośląskiego przemysłu, wymagało doświadczenia wojny, stosowania przymusu, niesprawiedliwości oraz podważenia wolnej woli narodów do suwerennego dysponowania terytorium z jego zasobami ludzkimi i gospodarczymi. Tym samym liberalny internacjonalizm odkrywał swoje antyliberalne i niedemokratyczne oblicze.

Z tego powodu amerykańskie wartości samostanowienia narodowego i polityczno-gospodarczego liberalizmu, wyrażone w pełni przez prezydenta Wilsona, poniosły ostatecznie porażkę w konfrontacji z intensywnością postulatów narodowych i problemem granic etnicznych w Europie Środkowej. Przeszkodą okazało się również przywiązanie Wielkiej Brytanii i Francji do zasady bezpieczeństwa europejskiego opartego na równowadze suwerennych państw. Tymczasem wartości liberalne i rynkowe, kształtujące stosunek USA do zagadnienia górnośląskiego, nigdy nie były uniwersalne. Wilson wydawał się nie rozumieć, że wołą polityczną narodów w sprawach dotyczących terytorium i granic mogły kierować kryteria nieliberalne, nieracjonalne i pozaekonomiczne, których siła oddziaływania na świadomość zbiorową i tożsamość przewyższała wszelkie utylitarne kalkulacje. Stąd ostateczne wycofanie się USA z budowania powojennego ładu terytorialnego w Europie Środkowej wynikało z konsekwentnej amerykańskiej odmowy tworzenia porządku sprzecznego z liberalną i internacjonalistyczną wizją kontynentu. Następcą Lansinga na stanowisku sekretarza stanu, Charles E. Hughes, nie tylko bowiem sprzeciwił się udzieleniu poparcia Polsce po plebiscycie w 1921 r., ale odmówił udziału w ostatecznym podziale Śląska, z ulgą przyjmując decyzję Rady Ambasadorów o przekazaniu tej sprawy Lidze Narodów¹¹⁷.

Ambiwalentne z pozoru stanowisko Stanów Zjednoczonych nie oznaczało bynajmniej niez zaangażowania lub obojętności tego kraju wobec problemu górnośląskiego. Należy natomiast podkreślić, że przebieg granic na Górnym Śląsku miał dla Stanów Zjednoczonych daleko mniejsze znaczenie niż zapewnienie swobody handlu oraz wymiany idei ponad tymi granicami¹¹⁸. Ponieważ, w ocenie Amerykanów, były to wartości uniwersalne i nieodzowne do praktycznego funkcjonowania zbiorowości

¹¹⁷ Wybuch powstania polskiego na Górnym Śląsku w maju 1921 r. rozwiął resztki amerykańskiego zrozumienia dla polskich problemów terytorialnych. Oczekiwania polskie wobec USA po 1921 r. skoncentrowały się zatem na możliwości uzyskania kredytów i pomocy gospodarczej, N. Pease, op. cit., s. 9–21.

¹¹⁸ C. Schmitt, op. cit., s. 245–247.

ludzkich, zamierzali oni uczynić z nich fundament powszechnego porozumienia narodów europejskich. Z tego założenia wynikała niechęć Stanów Zjednoczonych do dzielenia Górnego Śląska „nacjonalistycznymi” barierami, które groziły zaburzeniem projektowanego, „harmonijnego” porządku europejskiego, opartego na liberalnej wspólnocie demokratycznej i gospodarczej. Zgodnie z progresywno-liberalnym poglądem Wilsona prawo państwa do kontroli politycznej nad tym regionem musiało wynikać z politycznej legitymizacji w oparciu o demokratyczną wolę ludności połączonej z efektywnym administrowaniem jego gospodarczymi zasobami. Zredukowanie potrzeb narodów środkowoeuropejskich do wolności indywidualnej i kwestii ekonomicznych było jednak założeniem nierealnym, a ponadto niepożądanym z punktu widzenia narodowych interesów polskich czy niemieckich. Dlatego, gdy polsko-niemiecki konflikt o Górny Śląsk stanął na przeszkodzie tej liberalnej wizji ładu europejskiego, dyplomacja USA uznała odrodzoną dopiero Polskę za państwo mniej wiarygodne od Niemiec w roli „zdyscyplinowanego” gospodarza tego regionu. Należy przyznać, że umiędzynarodowienie polsko-niemieckiego sporu o Górny Śląsk nie tylko utrudniło jego uregulowanie, ale przyczyniło się do eskalacji problemów granicznych i terytorialnych w Europie Środkowej, które poprzedzały wybuch kolejnej wojny. Konsekwentne pozostało zarazem zainteresowanie Amerykanów kondycją ekonomiczną Górnego Śląska, jego spójnością oraz gospodarczym znaczeniem tego regionu dla Europy, ponieważ wykraczało ono ponad rzekomo „sztuczne” narodowe granice oraz antagonizmy terytorialne. Pomimo swojego złudnego „izolacjonizmu”, Stany Zjednoczone, dążąc konsekwentnie do wolnej od politycznych zobowiązań kontroli nad zagranicznymi rynkami i regionami gospodarczymi, na zasadzie „otwartych drzwi”, inspirowały zarazem budowanie ponadnarodowej „wspólnoty ideałów, interesów i celów”¹¹⁹. Ostatecznie, ten pozornie antypolityczny liberalny internacjonalizm miał trwale kształtować amerykański stosunek nie tylko do kwestii Górnego Śląska, ale również generalnie do granic Polski i do innych regionów Europy w XX w.

Streszczenie

Celem artykułu jest zbadanie stanowiska Stanów Zjednoczonych wobec kwestii Górnego Śląska w latach 1918–1919 w kontekście amerykańskiej liberalnej, internacjonalistycznej wizji powojennego porządku w Europie. Autor ukazuje istotny

¹¹⁹ Zob. szerzej: W.A. Williams, op. cit., s. 110–127.

związek między koncepcją liberalnej wspólnoty narodów wyrażaną przez prezydenta Thomasa Woodrowa Wilsona a jego postawą względem polsko-niemieckiego sporu o Górny Śląsk jako problemu o wymiarze kontynentalnym, rzutującym na polityczną i gospodarczą kondycję Europy Środkowej. Ze względu na liberalne i uniwersalistyczne ujęcie przez administrację Wilsona zasady samostanowienia narodowego, która wykraczała poza ramy konfliktu polsko-niemieckiego, delegacja amerykańska na paryskiej konferencji pokojowej była przeciwna rozwiązaniom terytorialnym opartym na „nacjonalistycznych” podziałach granicznych. Zamiast wytyczania spornej i dzielącej granicy zagrażającej bezpieczeństwu Europy, Stany Zjednoczone były bardziej zainteresowane ustanowieniem międzynarodowej kontroli nad górnośląską gospodarką, która utrzymywałaby spójność ekonomiczną przemysłowych regionów Śląska w obliczu podziału regionu przez zwaśnione państwa narodowe – Niemcy i Polskę. W tej sprawie USA postrzegały Polskę jako państwo mniej wiarygodne w zabezpieczeniu gospodarki górnośląskiej. Pomimo niepowodzenia Wilsonowskiego projektu europejskiej wspólnoty liberalnej i politycznego wycofania się USA z Europy po 1919 r., amerykański internacjonalizm kształtował ocenę kwestii Górnego Śląska i granicy polsko-niemieckiej w kolejnych dekadach.

The Liberal Internationalism of the United States and the Problem of Upper Silesia in 1918–1919

The purpose of this study is to examine the position of the United States toward the question of Upper Silesia from 1918 to 1919 within the context of American liberal internationalist design for the postwar European order of peace. The article reveals an important relationship between the concept of a liberal community of nations emphasised by President Thomas Woodrow Wilson and his approach to the Polish-German dispute over Upper Silesia as a problem of continental dimension, closely affecting both political and economic conditions in Central Europe. Since the self-determination rule was seen by the Wilson administration in universalist liberal terms, extending beyond the Polish-German framework, the American delegation at the Paris Peace Conference was opposed to territorial settlements along “nationalist” borderlines. Instead of drawing a contentious and dividing frontier, threatening the security of Europe, the United States was more interested in establishing international control over the Upper Silesian economy, which was presumed to keep economic cohesion to industrial regions of Silesia, in the face of this region’s partition by rivalling nation states of Germany and Poland. In this matter, Poland was seen by the US as a much less reliable protector of the Upper Silesian economy. Despite an apparent failure of Wilson’s project of the European liberal community and the US political withdrawal from Europe after 1919, American internationalism determined their perspective on the Upper Silesian question and the Polish-German frontier in the coming decades.

Bibliografia

Edycje źródłowe

- Amerikanin w Warszawie, 1919–1924. Niepodległa Rzeczpospolita oczami pierwszego ambasadora Stanów Zjednoczonych*, oprac. Vivian Hux Reed, M.B.B. Biskupski, Jochen Böhrer, Jan-Roman Potocki, Znak, Kraków 2018.
- Archiwum Polityczne Ignacego Paderewskiego*, t. 2: 1919–1921, oprac. Witold Stankiewicz, Andrzej Piber, Ossolineum, Wrocław–Warszawa 1974.
- Papers Relating to the Foreign Relations of the United States*, wyd. Joseph V. Fuller, United States Government Printing Office, Washington D.C., 1942, <http://digi-coll.library.wisc.edu/FRUS/Browse.html> (dostęp: 1 VI 2022): *The Paris Peace Conference, 1919*, t. 1: *Policies and Proposals of the United States and the Allies*; t. 2: *Food Relief*; t. 2: *Austria and Hungary*; t. 6; t. 7: *The Council of Heads of Delegations*; t. 10: *Supreme Economic Council*; t. 11: *Minutes of Meetings of the American Commissioners Plenipotentiary and of the Commissioners and Technical Advisers of the American Delegation*; t. 12: *The Second Dresel Mission to Germany*.
- Wilson Theodor Woodrow, *Address to the Senate of the United States. „A World League for Peace”*, January 22, 1917, The American Presidency Project, <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-the-senate-the-united-states-world-league-for-peace> (dostęp: 1 VI 2022).
- Wilson Theodor Woodrow, *Address to a Joint Session of Congress Requesting a Declaration of War Against Germany*, April 2, 1917, The American Presidency Project, <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-joint-session-congress-requesting-declaration-war-against-germany> (dostęp: 1 VI 2022).

Opracowania

- Ambrosius Lloyd, *Woodrow Wilson and American Internationalism*, Cambridge University Press, New York 2017.
- Campbell F. Gregory, *The Struggle for Upper Silesia, 1919–1922*, „The Journal of Modern History” 42, 1970, 3, s. 361–385.
- Kulak Teresa, *Propaganda antypolska dolnośląskich władz prowincjonalnych w latach 1922–1933*, Ossolineum, Wrocław 1981.
- Lundgreen-Nielsen Kay, *Aspects of American Policy towards Poland at the Paris Peace Conference and the Role of Isaiah Bowman*, w: *The Reconstruction of Poland, 1914–1923*, red. Paul Latawski, St. Martin’s Press, New York 1992, s. 95–116.
- Lundgreen-Nielsen Kay, *The Polish Problem at the Paris Peace Conference. A Study of the Policies of the Great Powers and the Poles, 1918–1919*, Odense University Press, Odense 1979.
- Pease Neal, *Poland, the United States, and the Stabilization of Europe, 1919–1933*, Oxford University Press, New York 1986.
- Przewłocki Jan, *Stosunek mocarstw zachodnioeuropejskich do problemów Górnego Śląska w latach 1918–1939*, PWN, Warszawa 1978.

- Schmitt Carl, *Nomos ziemi w prawie międzynarodowym ius publicum Europaeum*, Fundacja Augusta Hrabiego Cieszkowskiego, Warszawa 2019 (oryg. niem. 1950).
- Throntveit Trygve, *Power without Victory. Woodrow Wilson and the American Internationalist Experiment*, University of Chicago Press, Chicago 2017.
- Wandycz Piotr, *The United States and Poland*, Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1980.
- Wędrowski Jacek, *Stany Zjednoczone wobec konfliktów na wschodzie Europy, 1917-1922. Wybrane problemy*, Jacek Ryszard Wędrowski, Warszawa 2017.
- Wędrowski Jacek, *Wizje i realia. USA a Europa środkowowschodnia 1919-1923*, PWN, Warszawa 1990.
- Williams William A., *The Tragedy of American Diplomacy*, W.W. Norton & Company, New York 2009.
- Winid Bogusław W., *W cieniu Kapitolu. Dyplomacja polska wobec Stanów Zjednoczonych Ameryki, 1919-1939*, Pomost, Warszawa 1991.
- Wolff Larry, *Woodrow Wilson and the Reimagining of Eastern Europe*, Stanford University Press, Stanford 2020.

Biogram: Krzysztof Siwek, ur. 1982 r., doktor, od 2011 r. adiunkt w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego; zainteresowania badawcze obejmują politykę zagraniczną Stanów Zjednoczonych, ze szczególnym uwzględnieniem roli Polski i Europy Środkowo-Wschodniej oraz zagadnień terytorialnych, filozofię polityczną USA, historię Śląska, Polski i Europy w XX w., a także dzieje społeczeństwa i kultury; kontakt: krzysztof.siwek@uwr.edu.pl.

Author: Krzysztof Siwek (b. 1982), PhD, assistant professor at the Institute of History of the University of Wrocław since 2011; research interests include US foreign policy, with particular emphasis on the role of Poland and East Central Europe, and territorial issues, US political philosophy, the history of Silesia, Poland and Europe in the twentieth century, as well as social and cultural history; contact: krzysztof.siwek@uwr.edu.pl.